

УДК 658.821(046)

Метеленко Наталя

д.е.н., проф., директор Інженерного
навчально-наукового інституту ім. Ю.М. Потебні
Запорізького національного університету

Сіліна Ірина

к.е.н., доцент, доцент кафедри інформаційної
економіки підприємництва та фінансів,
Запорізький національний університет

СУЧАСНА МОДЕЛЬ РИНКУ ЕЛЕКТРОЕНЕРГІЇ УКРАЇНИ: ОРГАНІЗАЦІЯ ТА ВДОСКОНАЛЕННЯ ЗА ЄВРОПЕЙСЬКИМ ВЕКТОРОМ РОЗВИТКУ

Упродовж тривалого періоду свого розвитку ринок електричної енергії відносили до природних монополій, оскільки на ньому неможливою була будь-яка конкуренція. Натомість останніми двома десятиліттями формування конкурентних електроенергетичних ринків стало світовою тенденцією. Зміни в регулюванні енергетики загалом зумовлені імплементацією енергетичного законодавства Європейського Союзу. Україна за останні роки досягла значного прогресу у впровадженні Третього Енергетичного пакета ЄС, зокрема в частині відокремлення діяльності з передачі електроенергії, розподілу та генерації, спрощення та забезпечення вільного доступу до електричних мереж споживачів та виробників, впровадження ринкових механізмів формування ціни на електроенергію. Сучасному ринку електроенергії притаманні не тільки позитивні результати, а саме: безліч нормативних обмежень на граничні ціни, незбалансована політика підтримки відновлюваних джерел енергії, неринкові ціни для населення та ін. На сучасному енергоринку можемо спостерігати деякі прояви зловживання ринковою владою з боку учасників ринку, як по відношенню до

попиту так і пропозиції, які призводять до значних коливань цін та дестабілізують ринок.

Основні умови діяльності учасників ринку електричної енергії та взаємовідносини між ними визначаються нормативно-правовими актами, що регулюють впровадження Закону «Про ринок електричної енергії» [1], та, зокрема, Правила ринку електроенергії [2]; Правила ринку «на добу наперед» та внутрішньодобового ринку [3]; Кодекс системи передачі [4]; Кодекс систем розподілу [5]; Кодекс комерційного обліку електричної енергії [6]; Правила роздрібного ринку електричної енергії [7]. Нова модель ринку електроенергії в Україні розподіляє компанії на такі, що генерують електроенергію (виробники), які її транспортують, а також реалізують безпосередньо споживачу. До учасників ринку електричної енергії України входять: виробники (АЕС, ГЕС, ТЕЦ, ТЕЦ та інші) – підприємства, що виробляють електричну енергію на підставі відповідної ліцензії; оператор системи передачі (ОСП); оператори системи розподілу (ОСР); ДП «Гарантований покупець» (функціонує у трьох напрямках: закупка електроенергії за «зеленим» тарифом, забезпечення функціонування механізму PSO, організація аукціонів для відновлюваної генерації); оператор ринку; постачальники електроенергії (в тому числі постачальник універсальних послуг); трейдери; споживачі. Розвиток ринку електроенергії України відбувається з урахуванням як світового досвіду розвитку оптових ринків електричної енергії, так і особливостей функціонування об'єднаної електроенергетичної системи України. Об'єднана енергетична система України (ОЕС) – це сукупність електростанцій, електричних і теплових мереж, що працюють в загальному режимі виробництва, передачі і розподілу електричної і теплової енергії. В ОЕС України паралельно працюють атомні (АЕС), теплові (ТЕС) та гідроелектростанції (ГЕС), теплоелектроцентралі (ТЕЦ), а також електростанції, які

працюють на альтернативних (відновлювальних) джерелах електроенергії (ВДЕ) (сонячні, вітрові, біо та інші). Слід зазначити, що на сьогодні в Україні найдешевша електроенергія – атомна та гідро, найдорожча – «зелена».

Загальне виробництво електроенергії в Україні за 2022 рік скоротилося на 27,5% в порівнянні з 2021 роком. Виробництво електроенергії на АЕС впало на 28%, на ТЕС – на 35%, на ТЕЦ – на 32%, а генерація відновлюваними джерелами енергії знизилася на 36%. При цьому ГЕС збільшили своє виробництво на 6,5%, а ГАЕС відпрацювали на рівні 2021 року. Таке стрімке падіння виробництва електроенергії у 2022 році пов'язане з російським повномасштабним вторгненням, тимчасовою окупацією певних територій та ракетними атаками. Україна втратила близько 10 ГВт потужностей різних видів генерації, 6 ГВт з яких – Запорізька АЕС. Критично знизився попит на енергетичні продукти у зв'язку з виїздом населення і припиненням бізнесу. Незважаючи на всі ці проблеми в енергетиці, а також на ще більш критичне зниження рівня платежів в енергетичній системі, не дивлячись на бойові дії по всій території країни, державою проводиться процес синхронізації енергетичної системи України з енергосистемою Континентальної Європи. Інтеграція ОЕС України до загальноєвропейської енергосистеми ENTSO-E – одна з ключових стратегічних цілей НЕК «Укренерго», яка була передбачена Угодою про Асоціацію між Україною та ЄС. Дослідження функціонування ринку електроенергії та її учасників, дозволяє стверджувати, що електрична енергія є специфічним товаром, який зумовлює необхідність існування наступних типів оптових ринків, на яких вона продається: ринок двосторонніх договорів, ринок «на добу наперед» та внутрішньодобовий ринок, балансуючий ринок і ринок допоміжних послуг. Сьогодні в умовах реформованого ринку постачальники зазвичай не пропонують фіксовані ціни на

електричну енергію, а укладають договори з прив'язкою ціни на електроенергію до цін середньозакупівельних на всіх сегментах ринку. Проведені дослідження дозволяють стверджувати, що ключовими факторами, що впливають на величину ціни на електроенергію для споживачів за вільними цінами при умові ринкового ціноутворення, є такі: цінова динаміка на різних оптових сегментах ринку; тарифоутворення на послуги ОСР та ОСП; вартість послуг постачальника електроенергії; система комерційного обліку електроенергії у споживачів-юридичних осіб (діють ринкові механізми, а ціна залежить від декількох факторів: обсягів споживання, графіків оплати та платіжної дисципліни, графіку споживання протягом доби).

Сучасний ринок електроенергії стикається з багатьма внутрішніми проблемами: ціновий дисбаланс, особливо у роздрібному секторі, криза розрахунків між основними учасниками ринку, недостатня прозорість ринку і можливості маніпулювання на ньому, недосконалість законодавчої бази та інші. Зазначені внутрішні перешкоди функціонування та розвитку сучасного ринку електроенергії синергічно негативно підсилюються зовнішніми факторами, особливо військовою агресією. З метою подальшої лібералізації ринку електричної енергії України, впровадження ефективних принципів та механізмів ціноутворення, що дозволить вирівняти цінові, фінансові викривлення, а також диспропорції у розрахунках та створити конкурентні переваги на енергетичних ринках в Україні.

Список використаних джерел

1. Про ринок електричної енергії: Закон України. № 2019-VIII від 13.04.2017.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2019-19#Text>
(дата звернення: 10.09.2023).

2. Про затвердження Правил ринку: постанова НКРЕКП. № 307 від 14.03.2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0307874-18#Text> (дата звернення: 10.09. 2023).

3. Про затвердження Правил ринку «на добу наперед» та внутрішньодобового ринку: постанова НКРЕКП. № 308 від 14.03.2018.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0308874-18#Text> (дата звернення: 10.09. 2023).

4. Про затвердження Кодексу системи передачі: постанова НКРЕКП. № 309 від 14.03.2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0308874-18#Text> (дата звернення: 10.09. 2023).

5. Про затвердження Кодексу систем розподілу: постанова НКРЕКП. № 310 від 14.03.2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0308874-18#Text> (дата звернення: 10.09. 2023).

6. Про затвердження Кодексу комерційного обліку електричної енергії: постанова НКРЕКП. № 311 від 14.03.2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0308874-18#Text> (дата звернення: 10.09. 2023).

7. Про затвердження Правил роздрібного ринку електричної енергії. № 312 від 14.03.2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0308874-18#Text> (дата звернення: 10.09. 2023).